

УДК 373.31.5.016:81'27

Мар'яна Кекош, аспірант кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

НЕВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ КОМУНІКАЦІЇ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ШКОЛІ

У статті досліджено роль невербальної комунікації та її компонентів на заняттях з іноземної мови у школі. Проаналізовано функції невербального спілкування, основні невербальні засоби та їх практичне застосування у навчанні іноземної мови. Запропоновано низку вправ та засобів для засвоєння учнями невербальних явищ іноземної культури. Визначено взаємозв'язок і взаємозалежність вербального та невербального спілкування в процесі навчання іноземних мов у школі. Доведено важливість навчання учнів невербальній комунікації для формування мовної та міжкультурної компетенції.

Ключові слова: невербальна комунікація, невербальні засоби, мовна компетенція, міжкультурна компетенція, навчання іноземної мови.

Літ. 10.

Марьяна Кекош, аспирант кафедры общей педагогики и дошкольного образования
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

НЕВЕРБАЛЬНЫЕ СРЕДСТВА КОММУНИКАЦИИ НА ЗАНЯТИЯХ ПО ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ В ШКОЛЕ

В статье исследована роль невербальной коммуникации и ее компонентов на занятиях по иностранному языку в школе. Проанализированы функции невербального общения, основные невербальные средства и их практическое применение в обучении иностранному языку. Предложен ряд упражнений и средств для усвоения учащимися невербальных явлений иностранной культуры. Определена взаимосвязь и взаимозависимость вербального и невербального общения в процессе обучения иностранным языкам в школе. Доказана важность обучения учащихся невербальной коммуникации для формирования языковой и межкультурной компетенции.

Ключевые слова: невербальная коммуникация, невербальные средства, языковая компетенция, межкультурная компетенция, обучение иностранному языку.

Maryana Kekosh, Postgraduate Student of the
General Pedagogy and Pre-school Education Department
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

NON-VERBAL MEANS OF COMMUNICATION AT THE ENGLISH LESSONS AT SCHOOL

The author researches the role of the non-verbal communication and its components at foreign language lessons at schools. The functions of non-verbal communication, the basic non-verbal means and their practical application in the teaching of foreign languages are analyzed. The series of exercises and tools for teaching the students the non-verbal phenomena of foreign culture are proposed. The author defines the correlation and interdependence of verbal and nonverbal communication in the learning of foreign languages. The necessity of teaching the non-verbal communication with the aim to form the pupils' the language and intercultural competence is proved.

Keywords: the non-verbal communication, the non-verbal means, language competence, an intercultural competence, the teaching of foreign language.

Постановка проблеми. Основне завдання викладання іноземних мов в Україні сьогодні – це навчання мові як реальному й повноцінному засобу спілкування. Навчити учнів не тільки розуміти іноземну мову, але й вільно спілкуватися з її допомогою – це важке завдання, ускладнене тим, що спілкування – не лише вербальний процес. Невербальні засоби відіграють важливу роль в процесі комунікації. За їх допомогою можна зрозуміти справжні почуття і думки співрозмовника. Відомий лінгвіст Г.В. Колшанський наголошував, що несловесні знаки це не лише доповнення до комунікації, а

“особливий функціональний компонент парамовної системи, тобто та комунікативна підсистема, яка доповнює функцію вербальної комунікативної системи” [3, 13].

Незважаючи на те, що невербальна комунікація є невід’ємною частиною комунікативної ситуації, їй не надано належної уваги в процесі навчання іноземної мови. Хоча неможливо досягти комунікативної компетенції, не володіючи знаннями про невербальні явища, які роблять комунікацію справжньою, допомагають досягти успіху в оволодінні іноземною мовою, дозволяють за відсутності

природного мовного середовища створити умови, максимально наближені до реального іншомовного спілкування.

Аналіз останніх досліджень. Невербальна комунікація відіграє важливу роль в соціальній взаємодії людини. На її суть було звернено увагу ще в середині ХХ ст., але тільки впродовж останніх десятиліть невербальна комунікація стала об'єктом зацікавлень різних дисциплін: психології, лінгвістики, соціології, антропології та ін. На сьогодні чимало науковців досліджують проблеми та особливості невербальної комунікації. Серед вітчизняних дослідників варто було б зазначити науковців Ф. Бацевича, Н. Волкову, О. Голоцюк, М. Фіцулу. Серед іноземних авторів величезний внесок у розвиток проблеми невербального спілкування зробили Ф. Яндт, П. Екман, Дж. Холл, Дж. Фаст. Природу невербальних засобів, їх місце та роль у комунікації почали досить широко досліджуватись у працях І. Горелова, Р. Бердвістелла, А. Піза, Л. Солощук, О. Янової, М. Аргайла та ін.

У контексті викладання іноземної мови на сьогоднішній день невербальній комунікації не приділено належної уваги. У центрі викладання іноземної мови завжди була вербальна комунікація. У документі “Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти” (“Common European Framework of Reference for Languages”), який рекомендовано Радою Європейського Союзу вказується на важливість невербальних явищ у процесі оволодіння іноземною мовою. Ці рекомендації вказують на те, як жести, пантоміма, контакт очей, тіла підтримують словесні висловлювання й допомагають краще засвоїти мовний матеріал, але не аналізують зміст невербальної компетенції і мають вибірковий характер, не висвітлюючи у повній мірі роль невербальної комунікації у навчанні іноземної мови [9, 88 – 90].

Отже питання єдності, взаємозв'язку і взаємозалежності вербального та невербального спілкування в процесі навчання іноземних мов у школі ще не отримували ґрунтовного вивчення і недостатньо досліджені у науково-педагогічній та методичній літературі.

Мета статті – визначити суть невербальної комунікації, основні компоненти та їх практичне застосування на уроках іноземної мови у школі.

Виклад основного матеріалу. Існує багато тлумачень, визначень невербальної комунікації та її компонентів. Більшість лінгвістів відзначають, що невербальна комунікація – це тип комунікації, яка здійснюється за допомогою невербальних засобів, які в свою чергу є елементами комунікативного коду, що мають немовну природу

та слугують для створення, передавання і сприйняття повідомлень, несучи різноманітну семантико-прагматичну інформацію у спілкуванні [2, 204].

Не існує загальноприйнятої класифікації невербальних засобів спілкування, але основними та необхідними для повного розуміння мовленнєвого акту є:

- кінетика (жести, міміка, контакт очима);
- просодика (тембр, висота, гучність голосу, артикуляція, ритм, темп, інтонація);
- екстралінгвістика (паузи, кашель, зітхання, сміх, плач);
- проксемика (використання простору, відстань між комунікантами, вплив території);
- графеміка (почерк, шрифти);
- такесика або гаптика (дотик, потискування рук, прогладжування);
- хронеміка (використання часу, зокрема, час очікування початку/кінця спілкування, тривалість спілкування) [7, 54].

Ученим Р. Бердвістеллом було виокремлено 5 основних видів рухів тіла, які виконують різні функції при спілкуванні та відіграють особливо важливу роль у процесі іншомовної комунікації – це рухи-символи, ілюстратори, регулятори, демонстратори, адаптери [8, 168]:

- 1) рухи-символи – це жестовий еквівалент слову чи фразі;
- 2) рухи-ілюстратори доповнюють вербальну комунікацію, описуючи або акцентуючи словесне повідомлення;
- 3) рухи-регулятори супроводжують мову, контролюючи та регулюючи спілкування;
- 4) рухи-демонстратори мають емоційний сенс і відображають почуття співрозмовників;
- 5) рухи-адаптери – це специфічні звички людини, які формуються ще в дитинстві та головним чином проявляються підсвідомо в процесі спілкування та загалом вказують на емоційний стан співрозмовника.

Однією з головних навчальних цілей іноземної мови є розвиток комунікативної компетенції і невід'ємною частиною спілкування є невербальна комунікативна компетентність, яка включає:

- знання різних форм невербальної поведінки;
- знання різних функцій невербальної поведінки;
- знання специфічних культурних невербальних явищ;
- здатність розпізнавати значення невербальної комунікації в комунікативних ситуаціях;
- усвідомлення важливості невербальної комунікації в процесі спілкування [10, 22].

Саме така невербальна комунікативна компетенція веде до успішного засвоєння іноземної мови та дозволяє ефективно та вільно спілкуватися з носіями цієї мови, враховуючи усі

особливості та аспекти застосування невербальних явищ та їх значення у культурі цього народу. Той факт, що невербальні явища відіграють істотну роль у спілкуванні стає очевидним при аналізі функцій, які вони виконують у навчанні іноземної мови:

- емоційна функція допомагає виявити почуття, думки співрозмовника;

- конотативна функція невербальних явищ виявляє соціальні ролі та рівень відносин (симпатія/антипатія) між двома співрозмовниками;

- фактична функція невербального спілкування регулює розмову, структурує взаємодію (наприклад, початок / кінець розмови);

- ілюстративна функція вказує як невербальні явища можуть замінити, доповнити чи акцентувати словесне повідомлення (наприклад, кивок голови на знак згоди зі співрозмовником);

- зображальна функція невербальної комунікації розкриває лексичне значення певних жестів (наприклад, "V" як знак перемоги) [10, 19].

Усі вищезгадані функції невербальної комунікації відіграють важливу роль в засвоєнні іноземної мови, не тільки коли йдеться про створення справжніх комунікативних ситуацій в класі, вони мотивують учнів до активної мовленнєвої діяльності.

Якщо в процесі навчання іноземній мові опускається невербальний аспект, то створюються штучні ситуації, які не відображають реального спілкування між носіями іноземної мови. В таких випадках учні не вміють координувати слово і дію, мову і жести ні у спілкуванні іноземною мовою, ні в її розумінні. Саме невербальні засоби допомагають орієнтуватися в різних мовних ситуаціях та регулювати власну поведінку під час розмови з іноземцями. Емоційна функція невербальної поведінки може дати учням цінну інформацію про емоції та наміри співрозмовника, реакцію на комунікативний процес, можливі труднощі спілкування. Компоненти невербальної комунікації можуть заповнювати пропуски, недоліки чи помилки вербального спілкування, яке з тих чи інших причин було перерване, недостатньо зрозуміле чи інтерпретоване. Різноманітні невербальні явища можуть виникати на етапі контролю за якістю висловлення. Припустившись помилки, мовець обриває своє мовлення, робить заперечний жест чи інші специфічні жести, шукає більш адекватних мовних засобів для реалізації повідомлення, що викликає появу пробних пошукових ходів, пауз, певних видів жестів.

У вивченні іноземної мови невербальна комунікація відіграє ще більшу, важливішу роль, ніж в освоєнні рідної мови. Брак достатнього

розуміння лексичних чи граматичних конструкцій часто можна компенсувати саме невербальними засобами, краще інтерпретувати ту чи іншу комунікативну ситуацію, вчасно помітити помилки та виправити їх. Використання невербальних засобів у навчанні іноземної мови значно підвищує його ефективність, тому що ситуативний характер сприйняття навколишнього світу, який властивий дітям, концентрує увагу, в першу чергу, на міміці, жестах, ритмі, інтонації, при відтворенні яких у свідомості дитини відбувається з'єднання усіх ланок комунікативного ланцюга.

Поєднання вербального та невербального спілкування іноземною мовою у класі може полегшити учням запам'ятовування нових слів чи граматичних структур. Важливою перевагою невербальної комунікації є зворотній зв'язок. Тобто вчитель, використовуючи міміку, жести, інтонацію, може допомогти учневі краще зрозуміти повідомлення і проконтролювати рівень засвоєння нового матеріалу. Ефект спілкування іноземною мовою зростає, якщо вчитель виявляє достатню увагу до зворотнього зв'язку, активізує його запитаннями, коментарями, уточненнями. Отже ці засоби комунікації повинні також увійти до практики навчання іноземної мови.

Усвідомлення важливості невербальних засобів при усно-мовленнєвій взаємодії і володіння ними є умовою адекватного сприйняття комунікації загалом, вербального та невербального компонентів зокрема. Це дає можливість стверджувати про неможливість штучної ізоляції невербального спілкування від процесу вивчення іноземної мови і необхідність залучення невербального компонента в процес навчання іншомовного спілкування [1, 236].

Ефективне спілкування іноземною мовою – це не тільки мовна компетенція. Одна з головних цілей – це допомогти стати міжкультурними мовцями, тобто формування комунікативної компетенції передбачає також засвоєння достатнього обсягу позамовної інформації для адекватного спілкування та взаєморозуміння з носіями мови, адже будь-яка мова відображає історію народу, його культуру, звичаї та традиції, особливості спілкування, соціальні відносини.

П. Сисоєв слушно відзначив, що незнання характерних основ невербальної поведінки народу – носія досліджуваної мови – призводить до непорозуміння та певного конфлікту під час крос-культурного спілкування [5, 15].

Оволодіння невербальним змістом спілкування є важливим не тільки для комунікації, але й для формування внутрішнього світу учня, його ставлення до носіїв мови і до культури. У різних

культурах жести, міміка, погляд, відстань між співрозмовниками мають різне смислове значення. Найбільшою перешкодою для міжкультурного спілкування, як правило, є не лінгвістичні помилки. Хоча незнання граматики іноземної мови чи недостатній словниковий запас можуть зробити розмову незрозумілою, але вони рідко гальмують сам процес комунікації. Порушення ж у невербальній поведінці мають більш серйозні наслідки, навіть приводять до зриву спілкування, так як певні жести, міміка та інші невербальні засоби, прийнятні у нашій культурі, можуть недоречно сприйматися чи інтерпретуватися іноземцем. Невербальні коди разом з мовними та іншими складниками національних культур слугують індикаторами міжкультурних стилів комунікації, які мають специфічні ознаки і знання яких забезпечить успіх у налагодженні контактів з іноземцями [4, 224].

Інтеграція культурних аспектів у викладанні невербальних явищ не передбачає того, що учні повинні запам'ятати значення усіх жестів чи міміки. Перш за все слід розвинути певну чутливість до культури поведінки носіїв іноземної мови та сформувані здатність і готовність розуміти ментальність носіїв мови, а також особливості вербального та невербального спілкування даною іноземною мовою.

Доцільними є використання багатьох вправ та засобів, які можуть допомогти учням засвоїти специфіку невербальних явищ іноземної культури, проаналізувати їх відмінність у рідній культурі та сприяти правильному використанню невербальних компонентів при спілкуванні іноземною мовою:

1) перегляд навчальних фільмів іноземною мовою. Спочатку учні дивляться фільм без звуку, аналізують невербальні явища та визначають їхню роль у спілкуванні між героями фільму. Потім вчитель вмикає звук для перевірки правильності відповідей;

2) використання різноманітних аудіо-матеріалів. Учні аналізують фонетичні характеристики голосів і вчать визначати відповідні емоції;

3) залучення учнів до драматичної діяльності на уроках іноземної мови (рольові ігри, організація вистав тощо) [6, 94].

Усі ці засоби розвивають обізнаність учнів про значення невербальної комунікації в процесах взаємодії. Вони допомагають узгоджувати усне мовлення з жестами, мімікою і рухами тіла. Учні вчать адаптовувати швидкість мовлення залежно від ситуації і, відповідно, регулювати їх тон та інтонацію, щоб підтвердити вербальний зміст повідомлення або уникнути непорозумінь. Ще одна перевага навчання невербального спілкування виявляється тоді, коли учні вчать використовувати іноземну мову в тій чи іншій

ситуації, формують ставлення до співрозмовника, проявляють увагу, реагують на те, що вже було сказано раніше.

Висновки. Отже, застосування невербальних компонентів у навчанні іноземної мови має велику значущість і сприяє кращому розумінню іноземної мови, допомагає подолати труднощі спілкування, а також розвиває міжкультурну комунікацію учнів. Невербальний зміст спілкування прискорює процес навчання, збільшує мотивацію школярів до вивчення іноземної мови, покращує якість засвоєння іншомовного матеріалу, усуває “штучність” спілкування, налагоджує комунікативну взаємодію. Вивчення невербальних компонентів повинно увійти до практики навчання іноземної мови у школі та стати одним із засобів інтенсифікації навчального процесу.

Література

1. Асадчих О. Зміст навчання екстралінгвістичного компоненту японської мови/О. Асадчих. – 2014. – Вип. 6 // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. 1. – С. 227–237.

2. Бацевич Ф.С. Вступ до прагматичної лінгвістики: підручник / Ф.С. Бацевич. – К.: ВЦ “Академія”, 2011. – 304 с.

3. Кошианский Г.В. Паралингвистика / Г.В. Кошианский. – М.: Ком-Книга, 2005. – 96 с.

4. Манакін В.М. Мова і міжкультурна комунікація / В.М. Манакін. – К.: ВЦ “Академія”, 2012. – 288 с.

5. Сысоев П.В. Язык и культура: в поисках нового направления в преподавании культуры страны изучаемого языка / П.В. Сысоев // Иностранные языки в школе. – 2001. – № 4. – С. 12–18.

6. Чиркова Е.И. Внимание невербалика! Невербальные средства коммуникации при обучении иностранному языку. – СПб.: КАРО, 2009. – 272 с.

7. Яшенкова О.В. Основы теории мовой комунікації: навч. посібник / О. В. Яшенкова. – К.: ВЦ “Академія”, 2010. – 312 с.

8. Birdwhistell R.L. Kinesics and Context. Essays on Body Motion Communication / R.L. Birdwhistell – University of Pennsylvania Press. – 338 p.

9. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. – Cambridge University Press, 2001. – 241 p.

10. Surkamp C. Non-Verbal Communication: Why We Need it in Foreign Language Teaching / C. Surkamp. – Scenaria. – Vol. VIII. – Issue 2. – 2014. – P. 16–28.

References

1. Asadchykh O. (2014). Zmist navchannia ekstralinhvistychnoho komponentu yaponskoi movy [Content of the Japanese extra lingual component teaching]. Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya filolohichna. Vol. 61, pp. 227–237. [in Ukrainian].

2. Batseyvych F.S. (2011). Vstup do prahmatychnoi lnhvistyky: pidruchnyk [Introduction to Pragmatic Linguistics: textbook]. Kyiv: “Akademiia” Publ., 304 p. [in Ukrainian].

**КОНСТРУЮВАННЯ СИСТЕМИ ФІЗИЧНИХ ВПРАВ І ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДО ЇЇ ВПРОВАДЖЕННЯ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІ ШКОЛИ УКРАЇНИ
ПРОТЯГОМ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ ТА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.**

3. Kolshanskiy G.V. (2005). *Paralingvistika [Paralinguistics]*. Moscow: Kom-Kniga Publ., 96 p. [in Russian].
4. Manakin V.M. (2012). *Mova i mizhkulturna komunikatsiia [Language and Intercultural Communication]*. Kyiv: "Akademiiia" Publ., 288 p. [in Ukrainian].
5. Sysoev P.V. (2001). *Yazyk i kultura: v poiskakh novogo napravleniya v prepodavanii kultury strany izuchaemogo yazyka [Language and culture: in search of a new direction in country culture teaching of foreign language]*. *Inostrannye yazyki v shkole*. No. 4, pp. 12 – 18. [in Russian].
6. Chirkova Ye. I. (2009). *Vnimanie neverbalika! Neverbalnye sredstva komunikatsii pri obuchenii inostrannomu yazyku [Attention Non-verbalism! Non-verbal means of communication in foreign language learning]*. St. Petersburg: KARO Publ., 272 p. [in Russian].
7. Yashenkova O.V. (2010). *Osnovy teorii movnoi komunikatsii [Principles of the Theory of Language Communication]*. Kyiv: "Akademiiia" Publ., 312 p. [in Ukrainian].
8. Birdwhistell R.L. *Kinesics and Context. Essays on Body Motion Communication*. University of Pennsylvania Press, 338 p. [in English].
9. *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*. Cambridge University Press, 2001, 241 p. [in English].
10. Surkamp C. (2014). *Non-Verbal Communication: Why We Need it in Foreign Language Teaching*. *Scenaria*. Vol. VIII., Issue 2., pp. 16 – 28. [in English].

Стаття надійшла до редакції 02.03.2017

УДК 796:378.011.3 – 051:373.5(477)19/20

Мар'яна Турянська, аспірант

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

**КОНСТРУЮВАННЯ СИСТЕМИ ФІЗИЧНИХ ВПРАВ І ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДО ЇЇ ВПРОВАДЖЕННЯ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІ ШКОЛИ УКРАЇНИ
ПРОТЯГОМ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ ТА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.**

У статті розглядається конструювання системи фізичних вправ і підготовка майбутніх учителів до її впровадження в загальноосвітні школи України протягом другої половини ХХ та початку ХХІ ст. Розкрито види фізичних вправ, їхній зміст та методика роботи над ними. Висвітлено вправи з акробатики, легкої атлетики, гімнастики та спортивних ігор.

Ключові слова: акробатика, вправи, гімнастика, конструювання, легка атлетика, рухові, спортивні ігри, фізичні.

Лит. 13.

Марьяна Турянская, аспирант

Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

**КОНСТРУИРОВАНИЕ СИСТЕМЫ ФИЗИЧЕСКИХ УПРАЖНЕНИЙ И ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ
УЧИТЕЛЕЙ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ К ЕЕ ВНЕДРЕНИЮ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ
ШКОЛЫ УКРАИНЫ НА ПРОТЯЖЕНИИ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ ХХ И ВНАЧАЛЕ ХХІ В.**

В статье рассматривается конструирование системы физических упражнений и подготовка будущих учителей физического воспитания к ее внедрению в общеобразовательные школы Украины на протяжении второй половины ХХ и в начале ХХІ в. Раскрыты виды физических упражнений, их содержание и методика работы над ними. Освещены упражнения по акробатике, легкой атлетике, гимнастике и спортивным играм.

Ключевые слова: акробатика, упражнения, гимнастика, легкая атлетика, конструирование, двигательные, спортивные игры, физические.

Maryana Turyanska, Postgraduate Student Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

**THE DESIGNING THE SYSTEM OF EXERCISE AND TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF PHYSICAL
EDUCATION TO IMPLEMENTATION AT SECONDARY SCHOOLS OF UKRAINE DURING THE SECOND
HALF OF THE XX AND XXI CENTURIES**

The article deals with the design of system of exercise and training of teachers to implementation at secondary schools of Ukraine during the second half of the XX and XXI centuries. The author reveals the types of exercise, their contents and methods of working upon them. The article deals with the acrobatics, athletics, gymnastics exercises and sports games.

Keywords: acrobatics, an exercise, a fitness, a design, a athletics, the motional games, the sports games, the physical games.

Постановка проблеми. Згідно з державними стандартами базової, повної і вищої освіти та навчальною програмою з фізичного виховання і спортивно-масової роботи педагогі і методисти пропонували раніше і зараз пропонують проводити з учнями